

Dragan Krivokapić, Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Nikšić
Olivera Krivokapić, OŠ „Ratko Žarić“ Nikšić

RAZVOJ I OBLIKOVANJE INTRINSIČKE MOTIVACIJE KOD UČENIKA U NASTAVI FIZIČKOG VASPITANJA

1. Uvod

U traganju za najznačajnijim faktorima koji određuju uspješnost u nastavi fizičkog vaspitanja, i uopšte, u školskom učenju, a koji nijesu uslovljeni činiocima intelektualne prirode, posebnu pažnju treba posvetiti prostoru motivacije učenika. Iz tog razloga, možda prvo treba navesti najvažnije razloge zbog kojih je potrebno imati jasne pojmove o motivaciji učenika u školskom učenju:

-Odgovarajućim motivisanjem podižemo uspijeh u učenju kod svih učenika, a posebno kod onih koji su manje sposobni. Većina eksperimenata govore o značaju: interesovanja, uspjeha i neuspjeha, stava prema učenju, roka, namjere, poznavanja rezultata, pohvale i pokude, saradnje i takmičenja, i slično. Ovo potvrđuju i primjeri onih učenika koji imaju skromne motoričke sposobnosti, ali zahvaljujući jakoj motivaciji postižu zapažene rezultate, kao i onih učenika koji su u motoričkom smislu superiorni, ali, kod kojih, zbog nedostatka motivisanosti, izostaju odgovarajući rezultati .

-Samo poboljšanje motivacije u pravcu razvijanja, prije svega, intrinzičke (unutrašnje) motivisanosti, predstavlja značajan vaspitni cilj. Naime, permanentno obrazovanje, stvaralačko uključivanje jedinke u društvene tokove može se ostvariti samo kod onih koji su unutrašnje motivisani.

- Poznavanje motiva, njihovih karakteristika i specifičnosti, njihovih uslova za razvoj, od strane roditelja i nastavnika, značajno je za uspijeh učenika, razvoj njihovih sposobnosti, interesovanja i vrijednosti kao i razvoj ličnosti učenika.

2. Karakteristike ekstrinzičke i intrinzičke motivacije

Jedna od definicija motivacije navodi da je to proces izazivanja, usmjeravanja i održavanja naše aktivnosti, radi dostizanja određenog cilja, kojim se može zadovoljiti neka potreba. Kada se govori o motivaciji učenika za školsko učenje, u psihološkoj literaturi novijeg datuma, uglavnom se raspravlja o ekstrinzičkoj (spoljašnjoj) i intrinzičkoj (unutrašnjoj) motivaciji. Za označavanje unutrašnje motivacije koriste se još i termini: *motivi razvoja, stvaralačka motivacija, suštinska motivacija i viša motivacija*.

Osnovna karakteristika spoljašnje motivacije ogleda se u tome što se aktivnosti koje se preduzimaju da bi se došlo do željenog cilja, doživljavaju kao sredstvo, a ne kao cilj koji je svrha samom sebi. Učenik uči određeni predmet ne zato što ga voli i nalazi zadovoljstvo u njegovom izučavanju, već prvenstveno radi dobre ocjene ili obećane nagrade. Kada se radi o unutrašnjoj motivaciji, aktivnosti koje se obavljaju nijesu samo sredstvo da se dođe do cilja, već se njihovim obavljanjem postiže unutrašnje zadovoljenje, tako da vremenom izvođenje ove aktivnosti postaje osnovni i najvažniji cilj. U opisivanju unutrašnje motivacije treba istaći njen *neprisilni karakter*, doživljaj da se aktivnost izvodi po sopstvenoj volji, da ima lični značaj i smisao i da samo uče-

šće u aktivnosti predstavlja zadovoljstvo onome ko je izvodi, bez obzira na spoljašnje posljedice.

2.1 Objašnjenje intrinzičke motivacije sa aspekta nekih psiholoških škola

Od psiholoških škola i pravaca koje daju osnovu za razumijevanje intrinzičke motivacije, prvenstveno treba spomenuti kognitivno i humanistički usmjerene teorije motivacije. Sa kognitivno-usmjerenih gledišta na motivaciju ističe se da čovekovu aktivnost određuju kognitivni činioci, kao što su očekivanja, predviđanja, svijest o ciljevima, procjenjivanje situacija s obzirom na uspješnost neke akcije, samopouzdanje i si. Čovjek je, dakle, u svojoj aktivnosti više okrenut budućnosti, kada prihvata i analizira prispjele informacije, povezuje ih sa postojećim shvatanjima, vrijednostima i ciljevima, i potom se odlučuje na akciju.

Humanistički orijentisani psiholozi ističu potrebu da učenje treba da omogući zadovoljenje učenikovih viših potreba. Oni preferiraju učenje u kome nastavnik nije nametljiv, već je više onaj koji pomaže, vodi, savjetuje. Učenik se prihvata onakav kakav jeste, uz poštovanje njegovog stila učenja, njegovih sklonosti, potencijala. Takva atmosfera umanjuje osjećaj prinude i djeluje stimulatívno. Ovo je model koji može bitno da omogući razvoj stvaralačke, unutrašnje motivacije učenika.

3. Intrinzička motivacija predstavljena kroz neka empirijska istraživanja

Još prije više od pola stoljeća, američki psiholog Kouč 1957. godine (prema B. Trebješanin) je istakao da osoba koja je unutrašnje motivisana postaje potpuno zaokupljena svojom aktivnošću, tako da može da toleriše zamor i bol, i da potisne primarne nagone kao što su glad, žeđ, san i td. U posljednje dvije-tri decenije istraživanja su pokazala da se unutrašnja motivacija u velikoj mjeri oblikuje još u predškolskom periodu, pod uticajem porodičnog vaspitanja (djeca se podstiču na samostalnost, intelektualna dostignuća, upornost i si.) S druge strane, visoka unutrašnja motivacija podstiče i razvoj umnih sposobnosti.

Rezultati većeg broja istraživanja ukazuju da razvoju ovih sposobnosti doprinose i motivi kao što su: perceptivna radoznalost, motiv postignuća, doživljaj uspjeha, samocjenjivanje, takmičenje sa samim sobom i slično. Dalje, postoje istraživanja u svijetu, koja ukazuju na socijalnu određenost stvaralačke motivacije. Razvijeniya je kod djece srednjeg sloja nego u djece nižih socijalnih slojeva. Roditelji prve grupe uglavnom još od samog početka kod svoje djece podstiču inicijativu i samostalnost, postavljaju visoka očekivanja, interesuju se i podržavaju svaki uspeh, a zanemaruju neuspjeh. Djeca iz socijalno nižih slojeva, najčešće stupaju u školu ne samo sa prosječno nižim stepenom umnih i jezičkih sposobnosti; već i motivaciono oštećena - relativno veoma zavisna od spoljašnjih oblika podrške, manje zainteresovana za školske aktivnosti, sa niskom željom za postizanje uspeha. Po polasku u školu, umjesto individualnog pristupa, tim učenicima se od samog početka naglašavaju socijalne norme, njihova postignuća se upoređuju sa proučenim postignućima drugih. Ove norme ti učenici usvajaju kao obavezne ali ne i uvijek dostižne. Početni doživljaj neuspjeha dovodi do očekivanja daljeg neuspjeha u ovoj ili sličnim aktivnostima. Takva situacija snižava ni-

vo aspiracija učenika, dovodi učenika do novih neuspjeha ili ga sasvim pasivizira. Takvi učenici izjavlju da ne vole da uče i da u školu idu iz obaveze, jer se to od njih očekuje. Zato je za nastavnike važno da poznaju i prate motivaciju učenika kao i da znaju kojim učenicima je bitna želja za uspjehom, a kod kojih je prisutan strah od neuspjeha. Ovo je posebno važno za one učenike kojima nedostaje motivacija za učenje.

Takođe, važno je znati da i u pogledu motivacije za školu i školsko učenje postoje individualne razlike između učenika. Svaki učenik polazi u školu sa određenom motivacionom strukturom. Proučavajući problem motivacije za učenje u odnosu na osobine ličnosti, Radovan Kvašček (1980), pokazuje da postoje znatne individualne razlike između pojedinih kategorija učenika u pogledu motivacija. Razlikuje se motivaciona struktura ekstravertnih od introvertnih, anksioznih od dobro prilagođenih i stabilnih učenika i si.

Osim poznavanja individualnih razlika u motivaciji učenika za školsko učenje, nastavnici bi trebalo da znaju da danas nijesu bitna pitanja: kada je adekvatnija pohvala, a kada kazna, kako na motivaciju utiču pozitivne, a kako negativne ocjene, kakva je uloga kazni, nagrada i takmičenja i slično, već, imajući u vidu čovjekovu težnju za saznanjem svijeta, za samostalnim otkrivanjem, stvaralačkim djelovanjem, razvijanjem ličnih mogućnosti, nastavnik treba kod učenika da razvijaju što viši stepen stvaralačke, unutrašnje motivacije. Kod učenika treba razvijati pozitivne stavove prema školi, prema učenju i radu u školi, kao i radoznalost za određena područja što je neophodno sa aspekta permanentnog obrazovanja. Razumije se, ovo ne znači da ne treba koristiti i spoljašnje izvore motivacije, ali treba nastojati da se i prilikom njihovog korišćenja stvaraju uslovi koji će omogućiti da spoljašnja motivacija prerasta u unutrašnju.

Prema Eriksonu spoljašnje potkrepljenje može prerasti u unutrašnje ukoliko osoba koja je prvobitno podsticana spoljašnjim podsticajima počne da osjeća zadovoljstvo zbog znanja koja stiče u procesu učenja. Ta znanja kao i osjećanje zadovoljstva mogu vremenom kod ličnosti postati sopstveni izvor pokrepljenja, čija priroda neće biti samo spoljašnja već i unutrašnja. Bruner (J. Bruner 1996. godine), navodi da se osjećaj zadovoljstva u školi ne može doživjeti van akta učenja, niti se može nalaziti u pohvalama, oštrim riječima ili ocjenama nastavnika. Prema Havelki (1984) primjena ovakvih podsticaja najčešće dovodi do tzv. indukovane motivacije, koja je samo privremen pokretač učenikove aktivnosti.

Zato, suštinsko pitanje psihologije učenja je kako učenike uvesti u situaciju da uče bez dominacije spoljnih podsticaja, ocjena, nagrada i kazni, odnosno kako postići da ova aktivnost bude rezultat njihove unutrašnje potrebe za sticanjem znanja i želje za sopstvenim napredovanjem. Teorijske postavke o djelovanju niza spoljašnjih i unutrašnjih faktora na promjene u motivaciji prema aktivnosti učenika na času fizičkog vaspitanja, iznijeli su različiti autori kroz praktična uputstva i savjete nastavnicima, koji svojim postupcima treba da razviju, održe i povećavaju intrinzičku motivaciju.

4. Načini razvijanja, održavanja i pojačavanja intrinzičke motivacije u nastavi fizičkog vaspitanja

Da bi se povećala intrinzička motivacija potrebno je osigurati dovoljno pozitivnih iskustava, nastalih kao rezultat uspješnog savladavanja odgovarajućih kretnih zadataka. Drugim riječima potrebno je ukupan ambijent učenika organizovati tako da mu omogućimo doživljaj uspjeha, što će opet povećati osjećaj kompetentnosti i tako osigurati intrinzičke razloge participacije u nastavi fizičkog vaspitanja.

- Korisno je dozvoliti učenicima prihvatanje veće pojedinačne odgovornosti za odluke i pridržavanja pravila u nastavi. To se može učiniti na više različitih i međusobno usklađenih načina. Mogu se prihvatiti, pa i zahtijevati njihove sugestije s obzirom na ponašanje na nastavi, izbor odjeće, opreme i rekvizita, pa čak i njihovi prijedlozi o organizaciji nastave. Može im se prepustiti vođenje dijela časa ili ih ohrabriti da razvijaju nove forme vježbanja i zadataka.

- Na intrinzičku motivaciju pozitivno djeluje verbalna i neverbalna pohvala, koja utiče na povećanje motivacije učenika koji se ne ističu dovoljno u nastavi, i zbog toga sami po sebi ne dobijaju dovoljno signala koji potvrđuju njihove vrijednosti. Najbolje bi bilo istaknuti važnost uloge svakoga učenika i njegov jedinstveni doprinos uspjehu cijeloga odjeljenja, što će svakome učeniku osigurati osjećaj sopstvene vrijednosti.

- Intrinzička motivacija je povezana i sa umijećem postavljanja realnih ciljeva nastave, koji se mogu dostići kroz odgovarajuće zalaganje. Dostupni ciljevi osiguravaju veći procenat uspjeha, što se onda odražava na osjećaj kompetentnosti, a samim tim i na povećanje intrinzičke motivacije.

- Imajući u vidu potrebu za istraživanjem i stimulacijom, čas fizičkog vaspitanja treba tako organizovati da variraju i sadržaj i redoslijed vježbi. Npr. na času fizičkog vaspitanja, u sportskim igrama moguće je povremeno mijenjanje uloge učenika u igri. Time, se osim veće zainteresiranosti, postiže i razumijevanje različitih pozicija u nekom sportu i doprinosi boljem upoznavanju sporta ili neke sportske aktivnosti.

-Na oblikovanje motivacije učenika utiču i šire okolnosti rada i života u školi. Ako je škola tako organizovana da su učenici u situaciji da učestvuju u kreiranju nastavnog procesa, da zajednički planiraju nastavni proces, da zajednički odlučuju o mnogim suštinskim stvarima u vezi sa nastavom fizičkog vaspitanja, slobodnim školskim i vanškolskim aktivnostima i slično onda su i uslovi za izgrađivanje unutrašnje motivacije učenika povoljniji.

- Potrebno je navikavati učenike da svoja nova postignuća upoređuju sa svojim ranijim postignućima i da, na taj način prate lično napredovanje. Nastavnikova procjena motivacije učenika treba da se oslanja, prije svega, na kriterij kako je neko uspio da poboljša sopstvene rezultate, a ne samo na upoređivanju sa drugim učenicima. Upravo, treba pomagati učenicima da stiču, formiraju samostalne kriterije o vrijednosti sopstvenog postignuća, a ne samo da se oslanjaju na to što kažu drugi o njihovom uspjehu. Stiče se utisak, da od svih kriterija u našim školama najviše preovladava upoređivanja dostignuća pojedinca sa drugima i oslanjanje na mišljenje drugih, što za razvoj unutrašnje motivacije nije povoljno. To upoređivanje se najčešće vrši pomoću školske ocjene, koja i dalje ima monopol skoro jedinog motivacionog sredstva.

- Za razvoj unutrašnje motivacije učenika značajno je i uviđanje smisla onoga što se uči i radi. Učenike u nastavi fizičkog vaspitanja treba podsticati da realno sagledavaju svoje mogućnosti i u skladu sa njima sebi postavljaju odgovarajuće, dostižne ciljeve, što predstavlja i uslov kontinuiranog napredovanja u sticanju i formiranju motoričkih znanja, umijeća i navika.

LITERATURA:

1. Andrić V., Čudina M, (1985): *Psihologija učenja i nastave*, Školska knjiga, Zagreb.
2. Bruner, Dž., (1986): *Proces obrazovanja*, Pedagogija, 2-3, str 273-287.
3. Havelka, N., (2000): *Učenik i nastavnik u obrazovnom procesu*, ZUNS, Beograd
4. Kvaščev, R., (1977): *Modelovanje procesa učenja*, Prosveta, Beograd
5. Kvaščev, R., (1980): *Sposobnost za učenje i ličnost*, Zavod za udžbenike i nastavna sretstva, Beograd
6. Langer, Dž. (1981): *Teorija psihičkog razvoja*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd,

DEVELOPMENT AND SHAPING OF STUDENTS' INTRINSIC MOTIVATION IN PHYSICAL EDUCATION

The results of the recent studies concerning the impact of psychological factors on the school success show that, in average, only 50% of the success rate could be ascribed to developmental level of intelligence, while the remainder of the variable is saturated with factors of non-intellectual nature. Among the factors unconditioned by intellectual characteristics, the special role in motivation for effective studying is played by motivation for learning - especially the intrinsic one. It is understood that, when it comes to physical education, the intrinsic motivation sources are in fact primary sources, especially if we are striving to maintain motivation at the necessary level for a longer period. The process of development and maintenance of intrinsic motivation is of vital importance, particularly due to the fact that absenteeism or inactivity in physical education classes is becoming increasingly pronounced among students in higher grades of elementary and high schools. It should be borne in mind that the number of children spending most of their time in sitting position in front of their computers or TV sets is increasing on a daily basis. Consequently, we have higher incidence of postural deformities in elementary school-age children. Development and shaping of intrinsic motivation in terms of increasing willingness to do physical exercise systematically and continuously could be a means of diminishing the above-mentioned problems.

Key words: *intrinsic motivation, development, physical education.*